

KEDVES KÉK SZÜRKE ÉJ

WOLFGANG BORCHERT

Nem igaz, hogy az éjszaka mindent szürkévé tesz. Leírhatatlan, utánozhatatlan kék-szürke ez – a szürke a macskákért, a kék az asszonyokért van – amit az éjszaka olyan mélyről, olyan édesen és bódítón lehel ki, úgy esti fél tíz és hajnali negyed öt között.

Lágyabban, mint egy baba szeme pillantása érint meg és legyezget körül e kékes szürkesség, ha világtalan és éber a szívünk. Éjjel nem lát a szívünk, de éles hallású, ilyenkor fölfogja az éjszaka lélegzetét, a virágkék és egérszürke lélegzetét, amely minket, az éberszívűeket megfuvint és körüllegyezget, bárhol is vagyunk: Érzed az éjszaka vad és bódító kékségét, te, ott Manhattanben, és te, Odesszában?

Érzed a szürkesség biztonságát, amely Rotterdam és Frisco macskáit érzéki, vágyakozó dalokra ösztönzi?

Érzed az alkoholizált, a csillagszemű, a csábító éjszaka szürke kékjét, amely Marseille legzüllöttebb lányaiból madonnákat varázsol, amíg szemükben, fürtjeikben és ajkaik között fogva tartják az éjszakát?

Érzed-e a ködös, a folyópárás kékesszürkét, mely a tegnapot beburkolja, és elrejtja a holnapot, érzed, te ezt ott Altonában és te Bombayban? Érzed az éjszakát, és nem részegít meg? Nem részegít meg?

Tépd ki a szívedet, tedd meg, és vesd az éj édes, érzéki ölébe! Lélegzete lágyabb, mint egy lány pillarebbenése, és szíved virágba borul e fölfoghatatlan varázslatra.

A mit sem tudó ifjak, akik még csak sejtik a sötétséget, ők még nem gyötrődnek. Járják az éjszaka utcáit, az éjtől telis-teli utcákat – céltalanul, szótlánul, időtlenül.

Talán két–három órányit járkálnak együtt, egymás közelében – közel, nagyon közel – virradatig. Olykor elejt egyikük egy-egy semmitmondó szót, olykor felelet is érkezik félénken a nagy közelségtől. Ó, a nagy közelségtől! Lehet, hogy mindig ugyanazokat az utcákat járják, mindig ugyanazokon az elhagyott, elátkozott tereken járnak, melyek most valósabbak, mert a nappal elrejtí arcukat. Lehet, hogy eltévednek a kőállat-város külvárosában, ahol kertek és fasorok és parkok ünnepe merülten, vasárnapiasan lakótlanok.

A végtelen kősvatag perifériájára álmodták magukat (á, honnan lenne kősvatag!), most ijedt fülekkel, nedves cipőben ácsorognak itt: ó, istenem, micsoda ez?

Békák.

Békák? Ilyen hangosan brekegnek?

Énekelnek, Liza, szerelmesek, akkor ilyen hangosak.

De ember, énekelnek?

Hagyjad – nagyon kedvesek.

Kedvesek, igen – de énekelnek? Én azt hiszem, nevetnek. Minket nevetnek.

Hogyhogy minket?

Mert már percek óta esik – és mert állunk az esőn, és észre sem vettük.

A nyári eső jót tesz. Még meg is nőhet tőle az ember, ha nincs sapkája.

Nagyobb akarnál lenni? Hisz én sem vagyok nagyobb.

Hogy nagyobb legyek, mint le, Liza.

Nagyobbnak kell lenned, mint én, te?

Nem tudom. Azt hiszem.

Ne jöjjön nekem senki azzal, hogy nem szereti az esőt. Nélküle meggyilkolna bennünket a nap. Ne, ne jöjjön nekem senki ezzel – minden okunk megvan, hogy szeressük!

Van-e szebb ének az éjszakai eső énekénél? Van-e bármi, ami olyan meghitt, olyan természetes, hogy titkokkal teli és csacsogó, mint az eső az éjszakában? Annyira eltompult volna már fülünk, hogy csak a villamos csöngetésére, az ágyúdörgésre és a szimfonikus hangversenyekre reagálna? Cseppek ezreinek szimfóniáját nem vesszük tudomásul többé, mikor éjszaka a járdára csapkodva suhog, az ablaküvegeknek és cserepeknek suttag vágyakozva, szúnyogok millióinak dobol mesét a leveleken, melyek alatt megbújtak, vagy vékonyka nyári ruhánkon keresztül

csöppjeivel megveregeti vállunkat, vagy pici gongütésekkel a folyóba hullik. Mást már nem is hallunk saját fontoskodásunkon kívül?

De a félálomban szendergő gyermekeknek még mesél az eső éjszánként, belekacag rózsaszínű kis fülükbe az ablaküveghez csapódva. Majd újra álomba ringatja őket.

A járdaszegélyt elárasztó pocsolyának már csak a gyerekek örülnek? Csak a gyerekek örülnek az orrukon szétfröccsenő cseppeknek? Már csak a gyermekek feküsznek áhítatosan remegve ébren, amikor az eső a világ köznapi titkait fecsegi ki? Már csak a gyermekszemeket teszi az eső csendessé, naggyá és ragyogóvá?

Dobjuk el a felnőttek ostoba, elnyűtt, fölfuvalkodott méltóságát, dobjuk ki, mint molyrágta gyapjúkabátot, vessük nagy halomba, és égessük el – hagyjuk a mennyei esőt, a tenger és nap fiát fürtjeinken át az ingünkbe csordogálni. Ne jöjjön nekem senki avval, hogy ez nem ér meg egy jó kis náthát!

A zöldségesember sohasem káromkodik ott lenn, amikor az eső a lépcsőn lezúdulva felveri álmából. Felesége jól párnázott bordáiba bökös, fölébreszti, szóltanul cipelik a súlyos zöldséges- és gyümölcsösládákat ki a szűk hátsó udvarba. A hosszú, forró napon minden elhervadt és elszomorodott. Az eső jó zuhany lesz a ládák poros tartalmának.

Az eső még órákig paskolja számtalan vizes ronggyal a ház falát és az udvart – a zöldségesék már rég elaludtak. Kerek almaarcuk éppoly elégedetten hever a párnákon, mint a vén alsószoknya a lépcső tövén. Az asszony tette oda. Jólesőn, érzéken hever ott az esőcsöppek légiójában, melyek a legvadabb dolgokat tudják a világról – oly mohón hallgatja a kék alsószoknya a valótlan világ igaz történeteit. Magába szívja az esőt, amíg az bele nem pusztul hazudozásába. Reggelre föl-szárad a lépcső – de a vén szoknya kövéren és dagadtan fekszik majd ott, mint egy nagy, nagy varangy!

A bejárati kapu alatt:

Örülök a jó kifogásnak. Az esőben nem lehetett időben hazaérnünk. Remeknek találok – te is?

Ahol te vagy, ott minden remek! De hiszen te fázol – rád adjam a kiskabátom?

Persze, hogy holnapra megbetegedj. Terítsd ránk, mindkettőnkre, úgy melegíthetjük egymást.

A békák még mindig énekelnek, hallod?

Azt hiszed, az eső még nem hűtötte le a szerelmüket?

Azt hiszed, az eső le tudja hűteni a szerelmet?

Ó, én nem tudom, milyen őszintén énekelnek a békák. Kitartásuk mindenesetre, az van.

Az én szerelmem tíz felhőszakadás se tudná lehűteni, sőt!

Aha! Kit szeretsz te olyan bensőségesen, hm?

Ó, valakit, aki ázott fűrtökkel és vizes lábakkal a kabátom alatt reszket.

Te, erről most ne beszéljünk, most ne, jó? Itt olyan sötét van, s minden olyan elhagyatott, és mi olyan közel állunk egymáshoz – ez nem elég? Legyünk csöndben, kérlek. Így sokkal jobb, nem?

Esik, sötét van, minden olyan elhagyatott, közel vagyunk egymáshoz – igen, persze – ez jó! . . .

Huszonhét perc múlva:

Te, az eső az egy angyal. Anyám dühöngött volna, ha meglátja, mennyire kifestettem magam. Most lett tizenhét, s úgy festi magát, mint egy olyan, tudod, ezt mondja az anyám. Az eső most mindent lenyalt rólam, a zsebkendőmet sem kell bepizskítanom. Hát nem angyal az eső?

Tizenegy perc múlva:

Még mindig haza akarsz menni, Liza?

Neem. – És te?

Ember, ha ezt hallaná valaki: egyikünk sem akar hazamenni! Igen, te, az eső az egy angyal!

TALÁN RÓZSZASZÍNŰ AZ INGE

Ketten ültek a híd korlátján. Nadrágjuk vékony, és a korlát alattuk jeges. De megszokta az ember. Azt is, hogy jól bevágott. Ültek ott. Olykor esett, olykor nem. Ültek, díszszemlét tartottak. Mivel a háborúban csak férfiakat láttak, most csak a lányokat nézték.

Elhaladt előttük egy.

Egész jó erkélye van. Akár kávézni is lehetne rajta, jegyezte meg Tim.

És ha ilyen sokáig szaladgál a napon, még a tej is megsavanyodhat, vigyorgott a másik.

Majd jött még egy.

Kőkorszak, resignált a Tim mellett ülő.

Csupa pókháló, szólt a másik.

Majd férfiak jöttek. Ezek megjegyzés nélkül megúszták. Lakatosinasok, hóka bőrrű aktakucakok, kopottas nadrágú, zseniképu tanítók, hájas férfiak a kövér lábukon, asztmabetegek és katonás léptű villamosvezetők.

A lány mindezek után jött. Ő egészen másmilyen volt. Az ember azt hihette róla, hogy ószibarack illatú. És a bőre nagyon tiszta szagú lehet. A neve is különös bizonyára: Evelyne – ilyesvalami.

A nő elhaladt. Ezek ketten bámultak utána.

Rózsaszínű lehet a kombinéja, vélte Tim.

Miért, kérdezte a másik.

De, az ilyeneknek legtöbbször rózsaszínű az ingük, válaszolt Tim.

Hülye, így a másik, ugyanúgy kék is lehetne.

Dehogyan lehet kék, nem lehet. Az ilyeneké rózsaszínű. Ezt én pontosan tudom, komám. Tim ezt már jó hangosan mondta.

Te tán ismersz egyet, mi? Így amaz mellette.

Tim nem válaszolt. Csak ültek ott, és vékony nadrágjukon keresztül érezték a korlát jéghidegét.

Majd megszólalt Tim.

Nem, én nem. De ismertem valakit, annak volt egy rózsaszínű kombinéja. A bakáéknál. Oroszországban. A levéltárcájában tartogatott egy olyan darabka rózsaszínű izét. Sosem mutatta meg. Egy napon leejtette. Akkor mindenki meglátta. Semmit sem szólt. Csak elvörösödött. Mint az a darabka izé. Egészen rózsaszínűre. Este elmondta nekem, a jegyesétől van. Talizmánnak, tudod. Mert a menyasszonyának csupa rózsaszínű kombinéja van, mondta. És ezt tőle kapta.

Tim abbahagyta.

Na és?, kérdezte a másik.

Ekkor Tim hozzáfűzte alig hallhatóan: Elvettem tőle. És a magasba tartottam. Mindannyian neveltünk. Legkevesebb fél óráig neveltünk. Hogy miket tódítottak hozzá, gondolhatod.

És aztán? Kérdezte a másik.

Tim a térdét nézte. Eldobta, mondta. Ekkor Tim ránézett a másikra: Igen, mondta, eldobta, és akkor megjárta. Már másnap megjárta.

Egyikük sem szólt. Csak ültek ott hallgatagon. Ekkor a másik: marhaság. És még egyszer: marhaság, ezt mondta.

Igen, tudom, így Tim. Persze, hogy marhaság. Én is tudom. Világos. De még hozzáfűzte: azért csak furcsa, tudod, mégis furcsa.

És Tim nevetett. Mindketten nevettek. Tim ökölbe szorított kézzel a zsebében. Valamit szétmorzsol. Egy darabka rózsaszínű anyagot. Rózsaszínűnek már nem is lehetett nagyon mondani, régóta a zsebében volt. Mégiscsak rózsaszínű. Oroszországból hozta magával.

A CSALOGÁNY ÉNEKEL

Egy ingben, mezítláb álldogálunk az éjszakában, ő meg énekel. Hinsch úr beteg, Hinsch úr köhög. A tél tette tönkre a tüdejét, mert az ablaka huzatol. Hinsch úr meghal nemsokára. Olykor esik. Ez az orgonavirág. Violaszínben hullik az ágakról, és illatos, mint a lányok. De Hinsch úr ezt nem érzi többé. Ő köhög. A csalogány énekel. Hinsch úr meg fog halni. Egy ingben, mezítláb állunk, halljuk a köhögését. Teli az egész ház vele. A csalogány meg telidalolja a világot. Hinsch úr sehogy sem tudja tüdejéből kiűzni a telet. Az orgona lilán hullik az ágakról. A csalogány énekel. Hinsch úr halála nyárédes lesz majd, teli éjszakával, fülemülével és lila orgonaesővel.

Tim halála nem volt nyárédes. Tim magányos, jeges téli halált halt. Az őrségen akartam leváltani. Az arca csupa sárga volt a hóban. Sárga volt. De nem a holdtól, mert hold nem volt. Tim agyagsárga volt az éjben. Úgy sárgállott, mint az agyag otthon a nyirkos külvárosi gödrökben. Ott játszottunk régen, embereket gyúrtunk agyagból. Sosem gondoltam volna, hogy Tim is agyagból lehet.

Amikor örködni ment, nem akarta vinni a sisakot. Szeretem érezni az éjszakát, mondta. A sisakot vinni kell, szólt az altiszt, mindig történhet valami, és akkor én leszek az oka. Én leszek a bűnös. Tim ránézett az altisztre. Keresztülnézett rajta. S ekkor világgraszoló beszédeinek egyikét tartotta meg nekünk:

Az ostobák azok mi vagyunk, szólt Tim az ajtóban, mi mindannyian hibásak vagyunk, mindenféleképpen. Van pálinkánk, dzsesszenénk, acélsisakunk, nőnk, házunk és kínai falunk és lámpásunk – mindenünk megvan. És mindezt félelemből birtokoljuk. A félelem ellen van mindez. Az ostobák mindig mi maradunk. Félelemből fényképezkedünk, gyereket csinálunk, félelemből ássuk be magunkat a lányokba, mindig a lányokba, a kanócot is ezért dugjuk az olajba, s égetjük. A buták mégiscsak mi maradunk. Mindent félelemből teszünk és azért, hogy ne féljünk. A sisakot is félelemből viseljük. De semmi nem segít rajtunk. Mert éppen amikor egy selyem alszózoknyánál vagy a csalogány nyög-

décselését hallgatva megfélemezhetnénk magunkról, akkor fog el bennünket. Akkor köhög fel valahol. Ha félünk, nem segít a sisak. Akkor nem segít rajtunk se ház, se lány, se pálinka, se a sisak.

Ez volt Tim nagy szónoklatainak egyike világraszóló beszédei közül, melyeket mondani szokott. E szónoklatokat a világnak szánta, holott mi a bunkerben csak heten voltunk. A legtöbbünk aludt, mialatt Tim a világraszóló beszédét tartotta. Ezt követően ment ki örködni a világszónok Tim. Az altiszt újra kijelentette: aztán majd én leszek az oka, ha valami történik, én leszek a hibás. És ő is elaludt.

Amikor leváltottam volna Timet, az arca sárgállott a hóban. Olyan sárga volt, mint az agyag a külváros gödreiben. A hó undorítóan fehérlett.

Sosem hittem volna, hogy agyagból lehetsz, Tim, mondtam neki. A te nagy szónoklataid rövidek, de világraszólók. Ha beszélsz, elfeledteted az emberrel az agyagot. Rendkívüliek a te szónoklataid, Tim. Igazi világszónoklatok azok.

De Tim nem szólt. Szép sem volt a sárga arcával az éjjeli fehér hóban. A hó undorítóan fehér volt. Tim alszik, gondoltam. Aki ilyen nagystílusú tud a félelemről beszélni, az akár alhat is, miközben az oroszok itt lapulnak az erdőben. A hólyukban állva sárga arcát a puskán nyugtatta. Kelj már fel, Tim szóltam. Tim nem ébredt föl, és sárga arca idegenül hatott a hóban. Ekkor csizmámat az arcához nyomtam. A csizma havas volt. A hó az arcán maradt. A csizma gödröcskét nyomott az arcába. A gödröcske megmaradt. Azt is láttam, hogy keze a puskán nyugszik. A mutatóujja még begörbítve. Egy egész órát álldogáltam a hóban. Egy óra hosszat álltam Tim mellett. Akkor azt mondtam a halottnak: Igazad van, Tim, semmi sem segít rajtunk. Se lány, se fészület, se csalogány, még a hulló orgonavirág sem, Tim. Mert Hinsch úrnak is meg kell halnia, pedig még hallja a fülemüle énekét, s érzi a hulló orgona illatát. A csalogány dalol. Csak úgy magának dalol. És Hinsch úr magának hal meg. Ez tökéletesen mindegy a csalogánynak. A csalogány dalol.

MÁRIA, MINDIG MÁRIA

Miután levetette a csizmáját, legszívesebben agyonvertük volna.

Ahogy a cellánkba jött, egyszerre állat és dohány, izzadság és félelem és bőrszag lett bent. Lengyel volt. De éppoly értelmetlenül szőke, mint

egy germán. S ezek a férfiak valahogy mindig unalmasak. Ő is az volt. Sőt még igen kopott is. Alig tudott néhány szót németül. De a zsebében volt egy szép tarka levonókép. Ehhez mindig hosszan imádkozott. A sámlijára állította, a pohárhoz támasztva. Hangosan imádkozott, lengyelül. A levonókép nagyon színes és aranyos szegélyű volt. Egy lányt ábrázolt, piros kendőben, kék ruhában. Ruhája nyitott volt. A lány egyik melle kifehérlött. Soványan. De a szertartáshoz elegendőnek bizonyult. Az is lehet, hogy csak kelléknek szánták a fehér mellét. Különböző néhány napsugár is volt a feje körül. Egyébként igen merevnek tetszett. Mi legalább olyannak találtuk. De a lengyel Máriának nevezte. Közben kézmozdulatával mintha azt mondta volna: hát nem gyönyörű? De valami sokkal gyöngédebbre gondolt, amikor ránkvigyorogva Máriázott. Talán ájtatos gyengéd mosolynak szánta, de mi úgy gyűlöltük, hogy számunkra csak egy vigyor volt. Azt mondta: Mária.

Első este, amikor levetette a csizmáját, legszívesebben agyonvertük volna. A csizmalehúzáshoz egy teljes órára volt szüksége. Mert bilincsbent volt. Bilincsbent nehéz levetni a csizmát. Az is nehéz, ha bilincsbent visket az arcunk. Éjjel poloskánk voltak. A lengyelnek éjjel is fönt voltak a „manzettái”. Halálra volt ítélve. Amikor a csizmái már mellette álltak, pokoli szag terjengett a cellában. Ez a szag tolakodott, mint egy cigány, pimaszul, ellenállhatatlanul, erősen, forrón és nagyon idegenül. Még azt sem mondhatta az ember, hogy mindenképpen rossz szag volt. De mi ki voltunk szolgáltatva neki. Ránéztem Liebigre. A lengyel Pauline, Liebig és köztem ült a földön. Liebig visszanézett. Lengyelország, mondta, és újra kibámult az ablakon. Liebig hetekig lábujjhegyre állva bámult ki az ablakon. Háromszor vagy négyszer mondott valamit naponta. Amikor a jövevény lehúzta a csizmáját, Liebig azt mondta: Lengyelország. S közben úgy nézett rám, mintha sírni akarna.

Lassacskán azért megszoktuk őt. Lengyelország szagú volt. (Ki tudja, mi milyen szagúak voltunk!) De egy egész órára volt szükség, hogy levesse a csizmáját. Ez volt a türelempróba. Hisz bilincsbent volt. Nem lehetett agyonverni. Egy teljes órára volt szüksége, hogy lehúzza a csizmáját. És mindig este, amikor a nap a rácsot sétáltatta a mennyezeten. A rács stabil volt. De a mennyezeten olyannak látszott, mint a pókháló. Pókháló volt. Esténként Lengyelország szag volt nálunk. Liebig már régóta nem szólt semmit. Csak rámnézett néha, mikor a lengyel közöttünk ült a földön. Ez is elég volt. Lassacskán megszoktuk.

Ezért kitisztította a vödünket. Valakinek meg kellett csinálnia. Pauline ujjai túl ápoltak voltak ehhez. Liebig egyszerűen nem csinálta. Legtöbbször én tisztítottam a vödöt. Bátorságot hitettem el magammal. És olyan ürüggyel, hogy úgyis egy nagy szar az egész, meg hogy a munka nemesít. Meggyőztem magamat. Most ezt a lengyel csinálta. Hogy neki milyen ürügyre volt szüksége, azt nem tudtam. De az igen erős lehetett, mert a vödöt alaposan tisztán tartotta, ezt mindnyájan elismertük. Valószínűleg szívesen is csinálta, mert halkán dúdolt hozzá. Vidáman, lengyelül. Így megszoktuk lassan, a levonóját, az imádságát, a szagát. Rászoktunk a lengyelre.

Sőt még a vörös kapcáját is megszoktuk. Két gyönyörű, vérvörös, saját szövésű len kapcája volt. Ribizlizselé piros. Ezeket esténként gondosan letekerte, összehajtogatta, előbb a jobb, majd a bal lábáról valót, aztán egymásra helyezve a feje alá tette. Ezután a sarokba ment a képpel, s nekünk háttal a sámlin álló pohárhoz támasztotta, és hangosan imádkozott, lengyelül. Aztán ránkvigyorgott és lefeküdt. Közben ribizlipiros kapcáit a feje alatt összetolta párnának. Ez persze nagyon jól hatott, a szőke fej a ribizlizsínű rongyokon. Legszívesebben agyonvertük volna, mikor ezt az első este megláttuk. Liebig már kinyitotta a száját, hogy újra Lengyelországot mondjon. De aztán mégse tette. Csak az orrcimpái remegtek valamelyest. Ez elegendő is volt. Idővel megszoktuk a kapcákat. És a párnát.

Mikor az ételeskannákkal jöttek, éppen imádkozott. Hirtelen felénk fordította fakó kis arcát sötét sarokjából, és Mária-éneke kellős közepén felkiáltott: marmelád! Mi nem értettük, mit akar mondani. Lengyelül is lehetett volna ez valami. De ekkor dühösen felugrott. Lengyelül ugrott fel, Liebig kezébe nyomta a porcelántálat, és kiabált: marmelád, marmelád! Imádkozz, az istenért! Majd megfordult, térdre rogyott, és máris újra imádkozott. Ekkor Liebig meglökte hátulról. A lábával. S ekkor Liebig megtartotta leghosszabb beszédét a 432-es cellában. Megkísérelte felbőszíteni a lengyelt, miközben gúnyt űzött lengyel beszédéből.

Micsoda?, kiáltotta Liebig, te nyomorult, te! Te érchegyi vaddisznó! Te álszent, te! Marmelád, marmelád, kiabálsz. Mi meg azt hisszük, imádkozol, s hogy a nyolcadik mennyországban jársz a lapos keblű madonnáddal! Közben meg a füledet hegyezed, hogy mi lesz zabálni, mi? Csak azt hallod, hogy marmelád, te élheterlen lengyel, te!

A lengyel fölállt. Nagyon gyöngéden és türelmesen azt mondta: mit akarsz? Egy fül bent, egy fül kint. Marmelád kint. Mária bent. A képet rabruhájához szorította. Oda, ahol a szíve volt.

Liebig nem szólt semmit. Átnyújtotta nekem a lekvárostálat. De nem nézett rám. Negyed óra múlva kinyitották a cellát. Kávét volt. És kenyér. Ma nem volt sajt. Ma lekvár volt.

De a lengyelnek éjjel is bejárása volt Máriához. Éjjel a poloskák nem hagytak bennünket aludni. Meg az asszonyok, a smaragdszeműek, a simulékonyak. A poloskákknak, mikor szétnyomtuk őket, édeskés szaguk volt, mint a marcipánnak. Nyers vérszaguk. Mint az asszonyoknak. De ez már régen volt. Az asszonyok elcsendesítettek bennünket éjjelente. A poloskáktól meg káromkodtunk virradatig. Csak a lengyel nem káromkodott. Egy világos éjszakán láttam, hogy a képet a kezében tartja. S amíg mi káromkodásainkkal a világ összes szennyét felkavartuk, ő legfeljebb halkan annyit mondott maga elé: Mária, Mária.

Régen felé néha kacsák csörögtek el rozsdás szárnycsapásokkal a csatorna felé. Liebig ilyenkor mindig felnyögött: ember, ha kacsa lehetnél. S akkor minden újra tele volt poloskával, káromkodással és asszonyokkal. Csak a lengyel mondogatta még sepegeve: Mária, Mária.

Egy éjjel fölébredtünk, mert az edényszekrény ajtaja megreccsent. A lengyel volt. Ott állt, és rágott valamit. Mi tudtuk, hogy az este mindent megevett. Most ott állt, és rágcsált. Liebig fölugrott a szalmazsákról, és a hajába markolt. De mielőtt még tehetett volna valamit, megszólalt a lengyel: mit akarsz? Éhes. Erre Liebig elengedte, lefeküdt, és nem szólt többet. Még fél óra múlva is hallottam, hogy káromkodik magában. Lengyelország, mondta. Mást nem mondott.

Nappal nehezebb volt vele. Mindig, ha a folyosó végén felhangzottak a szöges léptek, halkan és gyorsan kántálni kezdett. Halálra volt ítélve. Mindig, ha az őrkint közeledett, érte jöttek. Ha elhaladt, ő tovább élhetett. A következő alkalomig. Így naponta ezerszer jöttek érte. És ő naponta ezerszer életben maradhatott. Mert egész nap jöttek-mentek az őrk. Ha egy elhaladt, mindig megszakította az énekét, mélyet lélegzett, ránk nézett, és azt mondta: Mária, mindig Mária. Ez úgy hangzott, mintha azt mondta volna: Látjátok, mindig megsegít a jó lány. Gyakran kellett ezt mondania, mert egész nap jöttek az őrk. S ha elhaladtak, mindig nagy lelki nyugalommal mondta: Mária, mindig Mária. S ez úgy

hangzott: na, ugye, látjátok? És megőrijtett bennünket. Közben vigyorgott. De a szemöldöke fölött örök láncá vonult: kicsi világos vízcseppek.

Egyszer csak eljöttek érte. Nagyon megijedt. Vigyorgása sem sikerült. Csak állt, és mérhetetlenül csodálkozott. Legszívesebben agyonvertük volna.

Az éjszaka közepén Liebig hirtelen hangos szuszogásba kezdett. Ránézett az üres szalmazsákra. Úgy érzem, még mindig lengyelszagú, mondta. Még azt is hozzátette: most aztán odavan. Pauline meg én nem szóltunk. Tudtuk, Liebig sajnálja, hogy gyűlölte a lengyelt.

Négy hónap múlva kiszabadultam. Még le kellett mennem a pincébe a ruhaskamrákhoz, hogy leadjam az ágyneműt. A pincét éppen súrolták. Hús rab térden állva fémforgáccsal sikálta a padlót, hogy a gang világos és barátságos legyen. Hirtelen megrángatta valaki a nadrágomat. Lenéztem. A lengyel volt. Rámvigyorgott: megkegyelmezték, suttozta, megkegyelmezték! Tizenöt év, csak tizenöt év! És felragyogott, megsimította a zsebét: Mária, suttozta, mindig Mária. S közben olyan arcot vágott, mintha az egész igazságszolgáltatással kitölt volna. Ki is tolt. Az egész világ igazságszolgáltatásával.

A PROFESSZOROK SEM TUDNAK SEMMIT

Omlett vagyok. Talán nemkívánatos és ropogós, de minden bizonnyal legalább olyan sárgán és laposan heverek betegségem fekete hangulatában, mint az omlett a serpenyő feketeségében. Feszülő futball a májám, a fejem izzó teáskanna. A többi, a futball és a teáskanna közt, mint a vakbél, dagadt és izgatott.

A maláriát két l-lel kéne írni, és az első szótagra tenni a hangsúlyt: mallária. Akkor a gügyéből, a kínosból eredhetne. Mert gügyének, omlettnek, kínosan betegnek érzem magam.

Mellettem az asztalnál kalapálnak – néhány órája. A széken az asztal előtt kilencven font ül, s az asztalon álló negyvenöt fonton kalapál.

Az asztalon az a negyvenöt font az én testes, súlyos írógépem. A kilencven font az asztalnál pedig a könnyű, vézna apám. Az apám órák óta veszett ritmusban csapkod a gépen, és minden ütése pokolgép ketyegése. S a pokolgép az én fejem.

Kint madarak, autók és szürke felhők, melyek még ma sietve a mosodába igyekeznek, mert szennyesek, mint az illemhelyi törülközők. A madarak tudják, a törülközők mögött kéklük az ég, a kocsik meg

dudáljanak. Aki tülköl, az egészséges. A madarak, a törülközők és a dudák, mind idegesítenek, mert én kimaradok, mert én beteg vagyok: tik-tik, tak-tak.

Igyekszem, béketűró leszek, mint a szent, akinek a körmét perzselik, s ő angyali türelmével istennek tetsző akar lenni. (Milyen emberek lehettek az angyalok! Hát még az isten!)

Az értem aggódó, kedves kilencven font átzavarja a gépen mindazt, amit az én teáskanna-fejem kifőzött – ezért vagyok angyalian türelmes. Mert éjszakánként, amíg dagadt májam ereimen áthajszolja a baktériumokat, addig az én álomszegény teáskanna-fejem történeteket főz ki, s ezeket írja le reggel az apám.

Apám kilencven font, az írógép negyvenöt, de ő azt bizonygatja, hogy a munka számára valódi pihenés. Valójában attól fél, hogy föltápaszkodhatnék serpenyőm éjjeléből, és elkezdhetnék vagdalózni. Tudja, úgysem lenne nyugtom, nem maradnék tétlen, ezért órákon át játssza az én álmodozásaimat a gépen – kilencven font negyvenöt ellen! Micsoda kínos dolog ez! Nagyon kínos!

De apám ő és félt, hogy májam léghajóvá, a fejem turbinává változhat, és ventiláció hiányában, ne adj isten, mindkettő felrobbanhat. Ezért játszik az én apám ventilátort, hogy megakadályozza a ceppelint és a turbinát, mert ki tudja, másképp mi lenne. Talán a szemüveges megmondhatná. De mit ér a szemüveg, ha semmi sincs mögötte, csak öntelt mosoly és egy könnyező állat szeme, mely nem bölcsességből, de ostobaságból hallgat. Mert ezt mindig meg kell különböztetni: a bölcsesség vagy az ostobaság némaságát. Szívesen lemondok a szemüvegesek kapacitásáról – nem, a professzorok sem tudnak mindent.

Az apám tudja, hogy nem lenne nyugtom, meg ez a májjammal – mert az apám – ezért hadakozik a negyvenöt font fémmel.

Közben veszekszünk. A kilencven font a száraz köhögésével és az omlettszínű teáskanna-fej, az apám és én.

Történetemben egy macska csontját sápkórosan csillantom fel a csatorna sarából. Macska csontja? Ó, evvel egyáltalán nincs kibékülve az én apám! A legvakmerőbb kérdéseket teszi fel:

Honnan tudod te azt, hogy macskacsontról van szó, mely a csatornában heverészve az örökkévalóság ostobaságát úzi el sápkóros csillogással?

Meglep, de magabiztos vagyok: tudom. Csak macskákat fojtanak a csatornába. Különben is tudom.

De a kilencven fontot nem lehet megfélemlíteni. A csatornába belefojthatnak, illetve belefulladásnak többek közt kutyák, verebek, romlott halak, vén agancsok, megfojtott bankárok, kéjgyilkolt utcalányok és szerelmes gimnazisták. Macskák is természetesen – de egyetlen anatómiaprofesszor sem tudná a hídról fölismerni, különben is rövidlátók általában, hogy macska vagy utcalány csontjáról van szó – mert a professzorok sem tudnak mindent, kedvesem!

Aha, az apámból költő lesz, a fia pedig olcsó kibúvókat keres: tudom, hogy macskacsont volt, biztosan tudom. Ha én azt írom, hogy macska csontja, akkor macskacsontról van szó, amíg világ a világ. Aki az én történetemet a macskacsont miatt veti el, ám legyen! Ilyen szörszálhasogató olvasóra nem vagyok rászorulva. Macskacsont volt, lásd be. Mi más lehetett volna?

Ekkor egész gyöngén ajánlat érkezik az asztal túloldaláról: és ha úgy írnád, hogy egy macska csontváza – csontváz?

Én meggyőzve, de siralmasan: na jó, bánom is én, legyen csontváz. Az ajtóban magas, sötét lány áll – nem, fényes lány. Sötét a szeme, sötét a haja, de napnál fényesebben vonul át fekete hangulatomon.

Az apám szimatol, majd kimegy – tudja, hogy különben a májam ceppelinné változhat – kimegy a konyhába az anyámhoz. Szimatolt, és kimegy és tudja, hogy a konyha hideg és barátságtalan lesz. Kimegy – mert tudja, hogy gyengéd holdfényét nélkülözni tudom, ha itt a sötét lány naposan, sugarasan velem.

A konyhában legkevesebb negyven percig fog vitatkozni anyámmal a macskacsont logikátlanságán – ó, ezt jobban tudom, mint Napóleon csatáit valaha is tudtam – tudom, látom és hallom. És azt is tudom, hogy anyám jobban szeretné, ha disznócsontról lenne szó, mert akkor nem kellene aggódnia a kilencvenfontos uráért. Anyám nyakára kék-piros sál van rácsavarva, parasztos csattal összetűzve. Látom, amint megfelelnek egy cigarettát, és a macskacsontot a csontvázal egyúttal a csatornába dobják. Így van ez most a mi konyhánkban. Mindezt pontosan látom, pontosan, tökéletesen.

Aztán már nem látok semmit – hogyan is láthatnék! A sötét lány végül egy székre dobja a kabátját, és mellém ül. A tizenkilenc éve fölfuttatja a pulzusomat, mint egy majmocskát a fára, ahonnan vörös héjú kókuszdiókkal dobálódzik.

Ez itt a szíved?

Nem, a kókuszdió – de a szívem, mert te itt vagy, drága napom.

Elfelejttem a konyhát, a macskacsontot, a kókuszdiót, s az én napomnak túrnie kell, hogy – anélkül, hogy belevakulnék – némán és kitarotán bámulom.

A pulzusom után nyúl – azt akarta? – de a majom felugrik, s én megfogom a kezét. Kint most csavarják ki a törülközőket, a madarak és az autók részben csüggeteg, náthás, részben felháborodott és nagy-képű hangokat hallatnak. Felőlem aztán hetekig is eshet, hisz tenyérynire tőlem itt ül a nap – hátát érzem a sípcsontomon – majdnem makkegészséges vagyok. Mi közöm nekem most az autókhoz, a madarakhoz!

Közben néhány halkán kiejtett szóból rájövünk, hogy szeretjük egymást. De ezt nem maguk a szavak mondják.

Csöngött tegnap este a füled?

Az este? Mindig kellene hogy csöngjön.

Nem, ez nem attól volt. Ahogyan mondtuk, attól vettük észre. (Így beszél az ember a fiatal állatokkal – úgy, mint mi most.)

A majom dobálódzik a kókuszokkal – ej, micsoda ereje van a csibésznek! De nem csak felém. Mert a sugaras, sötét lány hirtelen nyugtalanul néz rám. A nyakán egy picit kék ér remeg. Olyan bölcsek vagy olyan ostobák vagyunk – vagy olyan meglepettek – hogy egyikünk sem szól. Mit is mondhatnánk? Menj el a világ könyvtáraiba, keress ki minden szerelmes regényt, nem találsz bennük egy fél mondatot, melyet az ember most ebben a pillanatban használhatna.

A konyak és a láz fölbátorítanak. Konyak nincs, de lázam az igen. Vakmerő leszek.

Megfogom napom kezét, az ingem alá csúsztatom, a szívemre:

Ugye hallod? Ott ül a majom, és kókuszdióval dobálódzik. Millió kövér, kövér kókuszt dobál. Mind gyorsabban és mind többet! Érzed?

Egészen halkán mondja: Ó, te – itt nálam is.

Ezután már nem szólunk. Mit is mondhatnánk még? A világ egyetlen hőstenorjának sem juthatna jobb az eszébe a mi kókuszunk után. Senki sem tudna szebbet kitalálni. A professzorok meg végképp nem. A professzorok sem tudnak semmit!

De az apám tudja, hogy a dió tüzes dobolása tönkretetheti a májamat, ha ő közbe nem lép. Ezért hát bejön – a régen elfelejtett macskacsonttal – bejön a konyhából, s a gép mögé ül. Az én apám tudja, hogy két óra

napsütés a betegnek untig elég. Az én édes napom is belátja ezt hirtelen, sajnós!

A majom boldog-fáradtan lecsúszik a pálmafáról, és a sötét lány így szól, amikor kérdezem, mikor jelenik meg ajtómnál:

– Nemsokára, egész biztos, szia.

Akkor apám az írógép bádog ritmusával édeni álomba ringat. Álmodok pálmafákról, kókuszokról, kismajmokról és sötét, sötét szemekről.

CSONKA Margaréta fordításai

JEGYZET

EGY NEMZEDÉK JAJSZAVA

Wolfgang Borchert, a feláldozottak irodalmi képviselője

V A R G A I S T V Á N

Wolfgang Borchert a modern német irodalom nagy kisugárzó erővel bír alakja. Pedig élete rövid volt: 1921. május 20-án született Hamburgban, és 1947. november 20-án halt meg egy bázeli kórházban. Mindössze huszonhat és fél év. S ha számításba vesszük azt a tényt is, hogy csak életének utolsó húsz hónapjában alkotott, akkor nem csoda, hogy életműve nem több kétszáz oldalnál. Iskolásfüzetébe Rilke hatása alatt írt verseit nem számítva több írása nagy hatással volt az olvasókra és kortársaira, sőt a későbbi alkotókra is. A háború utáni német irodalom tulajdonképpen vele kezdődött. Érthető, hogy műveinek központjában a háború áll, hiszen jómaga is végigszenvedte azt. 1941-ben sorozták be, és megszakításokkal, amikor is három alkalommal börtönbe került néhány hónapra „állam és párt” elleni magatartása miatt, katona volt. Közben károsult meg a mája, melyet a korabeli orvostudomány nem tudott kigyógyítani. Wolfgang Borchert rövid elbeszéléseket, verseket és egy színdarabot írt. Versei csak halála után jelentek meg, nép- és gyermekdalok formájában íródtak. Melankolikus hangvételűek, és a háború értelmetlenségéről szólnak. Bennük jut kifejezésre a költő nemzedékének zavarodottsága: hogyan is kerültek a véres öldöklésbe, volt-e annak valami értelme. Elbeszélései tették igazán híressé, de a legnagyobb hatást *Kint az ajtó előtt* című színdarabja váltotta ki. Egy nappal szerzője halála után mutatták be szülővárosában. Hangjátékváltozata hozzájárult ismertségéhez. Példátlan erejű vád ez a darab a háború ellen. Hatása elsősorban tömörségével és nyelvezetével magyarázható. Wolfgang Borchert egyéni zsargonnyelvet teremtett, amely gazdagon

tartalmazza a gyakran üres retorika, az empátiával teli líra és az erőteljes paradoxonok elemeit. Nyelvezetére jellemző még a nagyfokú takarékoság és az egyszerűsítés. Az író nem talált választ, magyarázatot a történetekre, átélétekre. Zavarodottsága, tanácstalansága érthető. Kurta életművének értéke az irodalmi kérdésfeltevés intenzitásában rejlik. Wolfgang Borchert írásai szív-bemarkolóak és kétségbeesett jajszók a háború végén. Ez a jajszó még ma is érezhető, amikor expresszív írásait olvassuk.